

IN JUGUL DOMNULUI

XIV

M'am prezentat.

Soldații bolnavi nu se interesau mult de mine. Când mi-am pus piciorul în sala cea mare a spitalului, înghesuită grozav, s'au uitat la mine și sufereau mai departe. Mă apropii de un pat:

— Cum te cheamă?

Soldatul își întinse capul drept pe pernă:

— Ich melde gehorsamst: Infanterist Iohan Tusa.

— Unde ai fost rănit?

— Pe frontul rusesc.

— N'ai vrea să te spovedești?

— Raportez cu supunere: nu!

Își închise ochii, ca să nu fie nevoit să vorbească.

Mă dusei la altul:

— Cum te cheamă?

— Nu știu ungurește...

— Dar pe dumneata?

— Ich bin ein Deutscher und evangelisch, mă respinse și al treilea.

Stăteam neputincios în mijlocul lor. Îngrijitorile erau îndatoritoare și le străluceau ochii când vorbeau cu mine. La spate, cu jumătate de voce, ca să aud și eu:

— Frumos popă tânăr...

Roșeam și le rugai să mă înștiințeze numaidecât dacă vreun biet soldat ar fi pe moarte. Fie ziua, fie noapte.

În cea dintâi noapte mă treziră:

— Cel din camera 14 e pe moarte.

Mă grăbii la el. Era un simplu țigan de religie ortodoxă și era pe sfârșite. Ca o mumie neagră, care după mii de ani se deșteaptă dintr'odată. Soldații treziți de vaietele lui, îl priveau cu nepăsare cum se chinuie. Ca să-i domolesc durerile, îi pusei palma pe fruntea asudată. Imi prinse mâna mânios cu ale lui și mi-o strânse cu putere înfricoșată, ca și când prin ea ar fi vrut să scape de

malurile morții. Imi pocneau oasele, dar răbdam. Cine știe ce scăpare o socotește? Agonia îi ținu mult. O ultimă strângere, o strâmbătură urită, apă sângeroasă pe buze și mâna îmi fu liberă... Țiganul murise... Medicul de inspecție constată moartea și doi sanitari duseră cadavrul cald încă...

Trei zile am fost palid de emoție. Nici poftă de mâncare nu aveam. Mă înfioram de sângele ce curgea dealungul sălii, când l-au adus pe bolnav pe patul portativ la operație. Mâna îmi tremura când trebuia să scriu numele răposaților în matricolă. Aproape zilnic duceam morți la cimitirul eroilor. Carbolul și mirosul de mort îmi pătrunse trupul și numai vată însângerată vedeam și în vis.

Mai târziu m'am obișnuit și numai cazurile mai deosebite îmi deșteptau interesul. M'am datad cu măcelăria de oameni. Rar îmi venea în minte, că toți acești morți aveau soție, copii, părinți, și că-și lăsau fără stăpân problema vieții lor. Eram buimăcit și inconștient și eu.

— Ce-i nou? mă adresam în fiecare dimineață către îngrijitoare.

Ce altă noutate să fie, decât graficul febrei, ce atârna la căpătâiul fiecăruia, care se apropia de moarte?

Nici nu bănuiam până aci, cât de felurită este moartea. Ea smulge sufletul din om cu o cruzime rânjitoare, când prin gât, când prin cap, piept, mâini, picioare, sau prin plămâni... Mă îngrețoșasem de trupul omenesc. Cât de slabă și de nimic e acea puțină carne, piele și oase din care suntem făcuți, și cât de mândri o purtăm; cât de multe cugete fulgerătoare se cuprind în puținul creier suriu întrețesut de vine negre, și câte

simțiminte în inima, care nu-i decât un sfert de kilogram de carne cu sânge... Vai, cât de urît e omul!.. Nu-i mirare că a infectat lumea... Dar în el e sufletul nemuritor... Atâtea sboară pe aici, că nu au timp să se depărteze... Suflet, suflet... Numai acum văd că la cei mai mulți oameni e un răufăcător nevăzut și el...

Ca o mumie neagră

Mă refugiez în oraș. Înaintea prăvăliilor stau făcând coadă oamenii, cu bonuri de pâine, de sare, tutun, carne, iar pe frunte cu bonul morții încete. Dacă se agită careva, sergentul îl împinge. De dimineață până seară așteaptă și nu se mai isprăvește coloana. În cafenele politizează dispensații și furnizorii, iar pe stradă ofițerii instructori vânează femei... Seara orașul înecat în lumină, petrece. Muzica răsună; bărbați și femei se scaldă în val murdar de sărutări.

E războiu, ura!..

Toamna e friguroasă. Vântul bate prin arborii morți și o ploaie rece cade pe fețele cu febră ale celor ce horcăiesc în trenurile de răniți...

La secția ofițerilor au adus un preot catolic, iar acesta ar dori să vadă pe părintele preot militar, — așa mi se anunță.

— Bine. Mă duc...

Un coleg de clasă, pe care nu l-am văzut de șase ani.

Imi întinde mâna lungă și uscată. E rănit în piept. Imi șoptește răgușit.

— Îți mulțumesc că ai venit. Vreau să vorbesc cu tine.

— Mai târziu, dragă, dacă îți permite medicul. Nu-i voie să dai de lucru plămânilor. Odihnește-te...

— Durere, sunt trecut peste primejdie.

Il întreb surprins:

— Pentru ce: durere?

— Tocmai despre aceasta aș vrea să vorbesc...

Strașnic s'a schimbat omul — îmi zic. Era un băiat vesel, aproape ușuratic, glumeț și acum așa-i strălucesc ochii, parcă ar vrea să-i împrumute unui tâlhar. E hotărât, aspru și întunecat.

— Prea mare dușcă ai tras din plosca războiului, amice!

— Războiul e nimic. Nimica toată, face el o mișcare cu mâna.

Viața, viața e mai grea...

— Dar gaura asta între coaste?

— Asta eu n'am primit-o dela om, ci chiar dela Dumnezeu.

Mă uit lung la el. Omul aiurează sau e deplin turburat. Zâmbește disprețuitor:

— Nu-s nici nebun, nici cu febră, spun numai adevărul. Mi-ai fost totdeauna prieten bun, de aceea te-am chemat, ca să-ți spun ce mă roade... Nu mai pot, trebuie s'o spun.

Ingrijorat mă așez la capul lui.

— Spune, Moise... Cu toată încrederea... Ce-mi spui mie, ca și când ai culca în mormânt...

— Știu, răspunde întunecat, dar nu-și poate învinge piedecile lăuntrice.

— Dacă vrei, o socotesc drept taina spovedaniei, îl încurajez.

— Nu-i nevoie... Azi, mâine va ști-o toată lumea.

— Numai să nu faci vreo prostie, Moise!..

— Prostie? râde amar. Asta va fi unica faptă cu minte a vieții mele.

Mă apucă cu mâna lui uscată și-mi trage capul spre el.

— Cum ies de aici, ies din cler... Să o știi. Am hotărât definitiv, căci mie însuși Dumnezeu mi-a dat de știre că trebuie să ies.

Rămân uimit. E grozav ce spune... Totuș a înebunit... Nu știe ce spune.

— Lucrul e așa, — începe să povestească lin, cugetat, — că eu m'am dus la teologie fără vocație. Părinții m'au silit. Nici eu nu știam de ce mă apuc. Am rămas acolo cu voi. Îți aduci aminte, ce băiat nebunat, vesel eram. Părintele duhovnic era încântat de voioșia mea și mi-a trecut la «informații» nota: «vesel ca Sfântul Francisc».

— Așa și erai, făcui eu netot.

— Oh!.. Mă jucam și-i purtam de nas... Am ieșit apoi în viață. Imi făceam datoria bine, rău, ca toți ceilalți. Slujeam, predicam, zilnic

murmuram ceaslovul... Cățiva ani înainte de asta, n'are însemnătate unde, am făcut cunoștința unei fete... Ne iubeam, dar ascundeam înaintea lumii... Și ea știa că nu ne putem căsători. Viața intimă îmi era grozavă. Am cerut să fiu mutat, ca nici să nu mai fiu în apropierea ei. Nici n'am sărutat-o niciodată. Mi-a dat ca amin-tire câteva fire de păr. Dar și pe acelea îndată ce am ajuns la noua stație, le-am ars fir de fir, deasupra lămpii. În zadar însă toate. Zi de zi sufletul mi se întunecă. Așa mă apucă războiul. M'am și bucurat de el. Am mișcat toate pietrele ca să mă cheme, dar numai peste un an și jumătate am izbutit. M'am dus pe câmpul de război, la front, în tranșee. Am suferit și m'am torturat... Săptămâna trecută a fost marea ofensivă rusească. Trei zile și trei nopți necontenit a căzut focul și au căzut oamenii. Credeam că toată lumea se prăpădește. Când toți de lângă mine se sbuciumau în frica morții, mi-am zis: acum se vor alege toate. Voiu face o încercare. Am privit la cerul fumuriu și înflăcărat și cu deplină convingere am luat ceasul în mână și m'am rugat: Doamne Dumnezeu meu! Voiu sta acum trei minute, mă voiu ridica în tranșeu, dacă ți-e voia, ca să rămân preot, trimite-mi moartea, dacă nu vrei, ține-mă în viață... Și așa am făcut.

— Nebunule! strigai.

Moise nici nu mă luă în seamă

— Și nu mi se întâmplă nimic.

— Dar rana asta din piept?

— Acea mi-a venit mai târziu. Peste o săptămână. În câteva zile sânt vindecat.

— Și atunci, zisei roșind, te căsătorești cu fata aceea?..

Ochii lui Moise se umplură de lacrimi.

— Nu... pentru că a murit, sărmana...

Toată ziua am fost buimăcit de tragedia lui Moise Bene și nu-mi găseam liniștea, parcă pe mine m'ar pândi o asemenea primejdie.

Cine ar fi crezut? Cine ar fi putut presupune de Moise? Mă miram necontenit și-mi veneau în minte timpurile petrecute împreună. El era favoritul superiorilor, teolog model... Prin ce cataclisme sufletești a trebuit să treacă, pentru ca să-și aplice astfel de ordalii medievale... Să ieși pe marginea tranșeelor în foc cutropitor și să zici: trage aici, Doamne, dacă vrei să rămân preot!.. Cum poate fi dragostea, care silește omul la atari fapte ne mai pomenite? Voia să moară pentru că murise aceea pe care a iubit-o. Ce păcat, Dumnezeule, ce păcat mare!.. Și acum să-i puie, colac peste pupăză, apostazia!..

Mă îngrozeam de soarta nenorocitului coleg, o judecam, dar nu cutezam să mă privesc pe mine însumi. M'am liniștit de tot când seara m'au în-vitat ofițerii la cina de bun rămas a locotenentului Pusta. Acolo voiu alunga dela mine totul.

Locotenentul Pusta a ieșit nu de mult din spital. Avusese un concediu de convalescență de 14 zile și acum avea să se întoarcă la front. A fost o masă excelentă la Hotel «New-York». Beam vinuri bune și povesteam, cu muzică de lăutari. Stăteam cu ei, numai ca să scap de mine însumi, dar simțeam că-s irascibil și pornit în suflet. Se vorbea de femei, liber, fără perdea, în termeni ostășești.

— În Wolhynia aveam o femeiușcă, spunea locotenentul. Ce puică era!.. Când începea dragostea, n'ar fi întrerupt-o pentru tot războiul mondial. Ce femeie strașnică era aceea...

— Și eu aveam un căl, dar mi l-au împușcat sub mine, se lăuda simbolic, glotașul cu părul cărunt, care avea acasă soție și copii... În cel mai frumos moment a primit în cap o schije de șrapnel. Ei, ha, a adormit, ce să-i fac!

M'am înfiorat, fără să vreau. Și au observat.

— Iți curge balele, părințele, ce?..

— Sânteți infami!

Au răs cu hohot de mine, apoi începură să facă glume obscene, de-mi cădea pielea de pe obraz.

— Nu-l scandalizați, mă luă cu viclenie în apărare al treilea, care făcea în taină cu ochiul către ceilalți.

— Ascult'o, asta, pater! Nu-i nimic în ea. Bună pentru fete mari, adevărată poveste candidă...

Și povesti cea mai mare spurcăciune a secolului. Ofițerii rād de se sparg și-și bat genunchii cu palmele, că m'au păcălit.

— N'aveți și voi mamă, soră, de vorbiți așa despre femei?.. le răspund eu indignat.

— Acea-i altceva, mă lămuresc ei. Când vei cunoaște și tu femeile, nu le vei mai apăra.

— Ce fariseism! mă atacă locotenentul. Nu te face sfântoc! Le cunoști tu destul de bine. Știi tu pe unde ouă găina. Nu mai cu atâtea zile să-mi prelungească concediul, cu câte femei ai avut tu de-a-face...

Rămân incremenit. Nu pentru că mă jicnesc, ci pentru că poate vorbi așa unul care peste câteva ore merge înapoi pe front, și ca mâine, poate, mațele îi vor spânzura de cloambele vreunui arbore din marginea drumului. Cum poate aștepta unul ca acesta dela Dumnezeu scutire, dacă nu crede în el? Cum poate murdări sărutul primit dela scumpii săi cu vorbe de acestea pe buze? Așa-și aruncă sufletul iadului, cum aruncă banul țiganului?... Niciodată nu se mai uită oamenii aceștia în oglinda sufletului lor? Cât sunt de corupți până în fund! Când unul ca acesta va zăcea în sânge și, desperat, va căuta o idee, pentru care merită să moară, oare la ce se va gândi?..

Reflecțiile mi le întrerupe din nou, glasul de bas al locotenentului:

— Ei, țigane! poruncește cu mândrie, cântă cântecul:

*Cete de cocoare
Spre miazăzi zboară*

Cântecul răsună pe vioară. Locotenentul își lăsa capul între mâini, cap frumos bărbătesc.

«Bate la fereastra lor», urlă țiganul, și ofițerul oftează așa de sguduit, de i se bat pe piept toate decorațiile. Glotașul stă morocânos și bea din gros. Sublocotenentul se uită pierdut la sticla de vin, iar stegarul trage nervos din țigară, de nu știi, ce arde mai cu jar, țigara sau ochii lui? Țiganul zâmbește cu tâlc și se gândește la sutarii ce-l așteaptă, ca și când ar zice: «Totuș, vioara mea are pânțele cel mai frumos!». Dacă n'ar fi preot l-aș lovi. Un director de bancă sigur de dispensă, măcar de-ar ține o sută de ani războiul, la sfârșitul cântecului se apropie cinic cu paharul de noi: «Domnilor, eu și femeia mea adhoc declarăm că cel mai frumos lucru e, totuș, când chefuiesc eroii!».

Nici nu se uită la el, niciunul. Numai eu, fără experiență, mă înholb la ei. Trupul meu privește femeia. Locotenentul îmi întinde paharul:

— Să ne păzim de femeile adhoc, părinte!

— Bagă de seamă, ca mâine se oferă îngrijitoare la spitalul tău.

— O chem aci cu o fluierătură, dacă-ți place, mă asigură unul.

— Nu roși între femei, mă instruește glotașul, că atunci nu le mai poți scutura de pe grumazi.

— Curioși oameni mai sânteți, izbucnesc eu. Pe o parte sânteți îngerii, pe cealaltă draci.

— Lasă-ne. Pe amândouă părțile sântem ai dracului.

— Vă va și lua! Încerc să fiu și eu îndrășneț, pentru că îi pismuiesc. Cât de bărbați, de «experți» sunt ei, și cât de netot, de fără vlagă sunt eu... N'ar fi trebuit să ascult până acum vorbele lor murdare și eu am suferit să-mi păteze haina. În adevăr, mă prostituiază și mă fac și prost, de râd de mine. De ce o fac? Pentru că de s'ar îmbrăca în haina preoțească un înger din cer, nici pe acela nu l-ar crede că-i preot cinstit... Eu însă sunt... Și nu mai rabd... Tu ești de vină, mă mustră conștiința. Iertat ți-a fost să vii în cârciumă, să benchetuiesti, tu preot, cu soldații ăștia grobiani? Acum însă ești mișel ca să-i lași aci, pentru că te temi să nu te scotească lipsit de bărbăție... Tocmai de aceea, pleacă! Plec.

— Chelner! Plata!

— Ce vrei? sare la mine locotenentul.

— E târziu. Trebuie să plec.

Locotenentul de bună credință, mă sfredelește cu privirea și-mi vede în rărunchi:

— Ce ți-e, amice?

— Iți mărturisesc, nu mai pot asculta vorbele vcastr.

— Nu fi copil, mă împacă glotașul.

Locotenentul își vârî degetele prin părul negru ca pana corbului:

— Lăsați-l în pace! Ai dreptate, amice, scui-pă-ne și mergi acasă!

— Așa nu mă duc, și mă așez îndărătnic.

— Sânteți beți... Nu stricați petrecerea, ne domolește sublocotenentul. Mai bine nu mai vorbim de femei.

Locotenentul mă privește aspru și aproape mânios, strigă:

— Ba vorbim...

Își ia scaunul, se așează lângă mine și își aruncă brațul pe umărul meu:

— Ascultă-mă, Iosife! Brațu-i svâcnește pe mine.

— Femeile toate's rele, dar una... una e totdeauna sfântă... Sar în sus de bucurie:

— Așa-i, așa, că și tu crezi ca mine...

Pare mirat, dar cu o subțire blândețe șoptește:

— Văd că și tu ești de părerea asta... Drept ai, Sivule!

Îmi dă mâna, mi-o strânge cu încredere și se duce la loc.

— Bravo! S'au împăcat! Paharul până la fund de bucurie!

Ne uităm unii la alții și ne bem paharele.

Lăutarul începe un nou cântec și pe aripile melodiei sbor cu gândul la o fată frumoasă, căreia nu-i știu nici numele.

Dimineța, cea dintâi grije mi-e să-l cercetez pe Moise Bene. Serios de moarte, stă culcat pe pat, nemișcat, și ochii lui mari sunt rotunzi, ca ai bufniței. Nu-i bine să amintești oamenilor momentele sincerității, de aceea stau ca un nepăsător, ca și cum între noi nu s'ar fi întâmplat nimic.

— Mare chef făcurăm la masa de adio a locotenentului Pusta. Il cunoști?... Azi noapte a plecat iară la front. Am băut cam mult. Și acum mi-i capul cam buimăcit.

Moise nu-mi răspunde, se uită numai și spune scurt:

— Vină încoace!

— Ce necaz ai, frate? Doar nu te simți mai rău? Parc'ai fi mai alb. Tabla cu febră e foarte bună, văd. De asta, mă bucur. Dar, spune-mi, n'ai lipsă de nimic? Cu plăcere îți aduc...

Mă oprește nervos:

— Nu-ți umble gura! Pleacă-te aci. Iți aduci aminte, ce-am vorbit ieri?

— Cum nu, te rog. Mi-aduc aminte...

— Află că niciun cuvânt nu-i adevărat! N'am zis nimic...

Pe bolnav nu-i îngăduit să-l întărați.

— Firește. Mare ștregar ești, Moise, zic, frumos m'ai tras pe sfoară.

Mi-e necaz, că am greșit așa tonul; dar acum nu se mai poate drege. Nu era iertat să rănesc

inteligența unui om așa de limpede la cap. Iși încreți fruntea și-mi zise aspru:

— De azi încolo nu vreau să te mai văd. Până voiu mai fi eu aici, în camera asta să nu-ți mai pui piciorul.

Imi vine pe buze întrebarea: « de ce? », dar o înghit, și cu un rece: « te rog », îl las singur.

La întâia impresie mă revolt, dar în urmă îl înțeleg și respect sensibilitatea lui. Zile întregi nici nu mă uit într'acolo...

A patra zi însă trebuie să-mi calc făgăduința. Unui bolnav i se făcu mai rău. Datoria mă obliga. Trec cu capul ridicat prin sală și nici nu mă uit spre Bene. Imi fac datoria, dar mă gândesc, ce va crede Moise. Intr'ascuns mă uit spre patul lui și văd uimit că e un om străin în pat. Aproape îmi clănțâne dinții în gură, când întreb pe sora îngrijitoare:

— Ce s'a făcut preotul militar?

Sora răspunde liniștită:

— A trebuit să fie dus în institutul de neurologie...

Aproape am sbierat:

— A'nebunit?

— Nu chiar, dar nervii i-au fost prea atacați și-ar fi putut să vie catastrofa. Așa, cred, că încurând nu va mai avea nimic.

Tremurând intru în cameră. Incui ușa, iau frunza cea uscată, lipită pe hârtie și aprind un chibrit, să o ard...

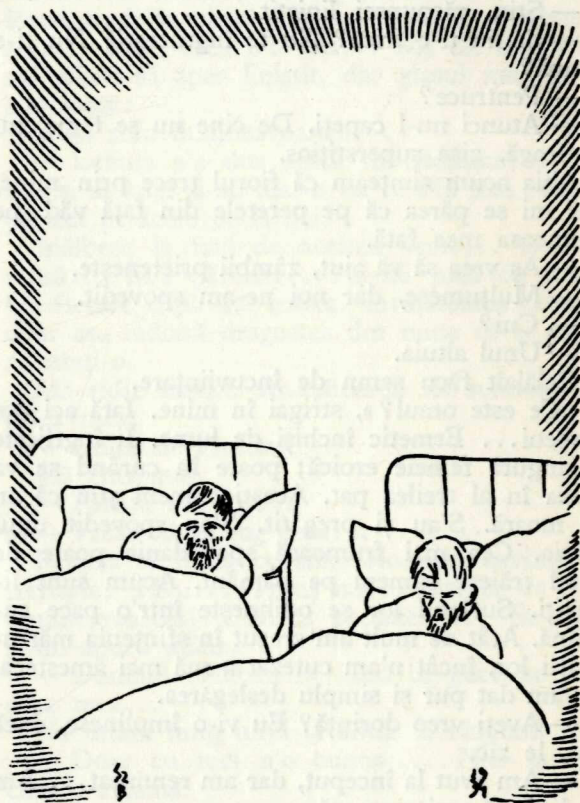
Imi cad ochii pe scumpa scrisoare femeiască: « Sicriu de aur »... « Sicriu de aur »... Și îmi pier voința. Cutremurat calc în picioare chibritul. N'am voie s'o ard. Moise Bene a ars și el firele de păr ale iubitei, și iată sfârșitul. Numai atunci mă liniștesc puțin, când ascund scrisorica în fundul lăzii. După aceea rămân aiurând:

— Ce va fi de mine? Doamne, ce va fi de mine?..

Mă cufundai atunci în adâncimile transcendente ale vieții sufletești, ca să mă liniștesc. Am aplicat legile de fier ale ascezei, de care se parfuma gura sfinților, li se făcea rezistent trupul și osemintele lor miroseau a nard. Am slăbit într'acestea și privirea mi se făcu mistică. Nor de post se așeza pe fața mea, dar focul din mine nu înceta. Imnuri pluteau pe limba mea și vedeam cu ochii trupului în raiu. Fantezia mea înota în unda aurie a misticismului, dar în toate și pretutindeni nu vedeam decât pe fata cea frumoasă.

În curând căzui în cealaltă extremă. Pe femeie cu femeie o poți ucide. Trecut-au pe dinaintea ochilor mei cu sutele, în societate și pe stradă, blonde, oacheșe, blânde, agere, frumoase și mai frumoase, tinerele și mature, slăbuțe și grăsuțe, rafinate, virgine și păcătoase, intelectuale și ignorante, de rang și burgheze, de cele patronate de Sfântul Anton și fete de stradă... Nu-mi trebuiau. N'au deșteptat în mine nici păcat, nici iu-

bire. Le compăttimeam și le întorceam spatele. Minte mi se îngrozea, gândindu-mă la pasiunea mea, inima însă era fericită, ca un fluture care se scaldă în lumina colorată... Parcă mi s'ar fi schimbat și mentalitatea. Nu-mi mai era aminte războiul, milioanele desperate, care mureau. Răniile erau frumoase, orbii, cari își ridicau capul în spre soare îmi păreau statui grecești, sângele nu mă înfiora și mă miram blând de chinurile celor ce sufereau. Abia pe jumătate îmi dădeam seama ce fac. Rătăceam așa, în primejdie de moarte.

Doi bolnavi erau în cameră și amândoi erau muți și nemișcați

Intr'un ungher ferit al spitalului era pavilionul secției de boale epidemice. Aci era oprită intrarea. Aci erau câinii cei mai vicleni ai morții. Holera, tifosul, vărsatul și alte boale rodeau și omorau încet pe bieții paria ai omenirii, cu răni purulente, care picurau sânge și erau grozav de alterați. Ei erau osândiți la moarte. Dacă unul singur ar fi avut tăria să fugă din patul lui infect, ar fi tras cu sine în moarte sute de mii.

Nu mă putui împotrivi îndemnului pe care îl simțeam, ca să merg între ei. Doar aceștia pot avea mare nevoie de îmbărbătare morală! Intr'un moment neobservat am intrat pe cea dintâiu ușă. Doi bolnavi erau în cameră și amândoi stăteau muți

și nemișcați. Poate au și murit sau se deprind cu starea de mormânt. Incadrați într'o barbă de mai multe săptămâni, abia mai aveau obraz. Ochii le erau cufundați, ca și când ar fi știut că trebuiau să-și facă pat veșnic în ascunzișurile căpățâneli. Oasele începuseră a li se îngălbeni. Il atinsei pe unul:

— Frate!

N'am mai văzut asemenea cutremurare.

— Domnule, fugi de aci! sâsâi. Cum ai cutezat să vii la noi... Sântem cu tifos exantematic... Fleck-typhus! typhus, adause și nemțește, pentru cazul că nu l-aș fi înțeles.

— Știu, răspunsei liniștit.

— Și nu ți-e frică? Nu te îngrozești? Nu ți-e teamă?

— Pentru ce?

— Atunci nu-l capeți. De cine nu se teme, nu se leagă, zise superstițios.

Abia acum simțeam că fiorul trece prin mine, dar mi se părea că pe peretele din față văd pe frumoasa mea fată.

— Aș vrea să vă ajut, zâmbii prietenește.

— Mulțumesc, dar noi ne-am spovedit.

— Cui?

— Unul altuia.

Celălalt făcu semn de încuviințare.

« Ce este omul? », strigai în mine. Iată aci doi oameni... Ermetic închiși de lume. Ii îngrijește o singură femeie eroică; poate în curând se va așeza în al treilea pat. Acești oameni știu că au să moară. S'au și pregătit. S'au spovedit unul altuia. Cea mai frumoasă spovedanie poate de când trăiesc oameni pe pământ. Acum sunt liniștiți. Sufletul lor se odihnește într'o pace sublimă. Atât de mult am crezut în sfințenia mărturisirii lor, încât n'am cutezat a mă mai amesteca. Le-am dat pur și simplu deslegarea.

— Aveți vreo dorință? Eu vi-o împlinesc, dacă pot, le zic.

— Am avut la început, dar am renunțat... Am fi dorit să scriem acasă.

— Dar de ce n'ați scris? Aceasta e într'adevăr, cel mai mic bun, ce-l poate dori un bolnav.

— Nu se poate. Nu-i iertat, făcu din cap cel mai bătrân.

Mă revoltai:

— Cine a îndrăsnit să vă oprească?

— Nu, mă rog, nu ne-au oprit... Ba, buna soră se oferise să ne scrie...

— Nu înțeleg. Atunci de ce n'ați scris?

— Uitați, precinstite părinte, tifosul exantematic?

— Nu-i nicio piedecă! Scrisoarea se desinfec-tează...

Bolnavul răspunde agitat:

— Domnul meu! Eu am acasă soție și trei copilași dragi. Tovarășul meu de asemenea are soție și o fetiță scumpă de patru ani... Dacă numai

un singur microb ar ajunge la ei, n'am avea odihnă nici în ceea lume. Iată de ce nu putem scrie.

— E grozav!.. murmur eu.

Liniște de câteva minute, cât gândim toți trei și aștept până ce neputincioșii își șterg lacrimile. Nu-i emoție nici lăcrimarea aceasta, ci numai scrisoarea acasă, pe care nu o pot scrie sărmanii.

— Totuș... se luminează ochii celui condamnat. Ar fi un chip.

— Ce ar fi? La ce te gândești? îl întreb eu grăbit.

— Ai memorie bună, părinte?

— Cât de cât.

— Dacă dumneata ne-ai învăța numele și adresa unde trebuie să scrii, ca să le știi de rost, noi ți-am spune ce să scrii și peste o lună, de pildă, ai putea scrie la cei de acasă...

— Bucuros, cum nu. O fac...

Se uită unul la altul care să înceapă. Poate se gândesc căruia i-ar fi mai de grabă, pentru că ar fi îngrozitor dacă moartea ar întrerupe hoțeste această scrisoare.

— Eu sânt « Pavel Benke din Hărăstaș »...

Repet mișcat, par'că aș face jurământ:

— Pavel Benke din Hărăstaș.

— Nu-i uita?

— Niciodată!

— Eu sânt Dionisie Kende din Vasileni.

— Dionisie Kende din Vasileni... și îi privesc profund, ca să nu-i mai uit nici în ceasul morții.

— Draga mea soție!..

Și al doilea i se adresează tot așa:

— Draga mea soție!

Fără voie îmi pun mâna pe inimă și uitând totul, cad sufletește înaintea frumoasei mele, și zic și eu:

— Draga mea soție!

Au urmat nu două scrisori, ci două testamente. În cuvinte simple, cu probleme grele... Că acolo sunt dator cu atâta, să plătești, că ce să se facă cu copiii, că trupul să se odihnească numai în Cluj, banii, ce-ar costa exhumarea și transportul acasă, mai bine să se cruțe, căci nu se știe, ce va aduce viitorul. Adună mii de petrișoare ale vieții ca înainte de nimicire să-și clădească un scut sigur. Fiecare cuvânt mi-l gravez în creier, în inimă, ca să-l știu mai bine decât « Tatăl Nostru ». Dinadins petrec mai mult printre ei, ca la urmă să le reproduc cuprinsul scrisorii și să-i liniștesc, că nicio singură dispoziție nu va rămâne neîmplinită.

— Ultima noastră bucurie mare, mulțumesc ei cu fiecare cuvânt al limbii, cu marea și veșnica taină a dragostei. Nu ne vom mai revedea, dar simțim că și dincolo de mormânt vom fi laolaltă, că despărțirea e numai o formalitate fără nicio însemnătate...

Afară mă așteptau. Medicul șef, îmbrăcat în manta albă, își ridică de departe mânios și amenințător mâna, dând aspra poruncă:

— Imediat la desinfectare!

S'a făcut. După aceea, două săptămâni sub observație.

Nu știi, ce s'a mai întâmplat în lume în vremea aceea. Ziua, noaptea nu făceam decât să recitez cele două scrisori:

« Pavel Benke din Hărăstaș ».

« Dionisie Kende din Vasileni »... dar niciodată nu mă gândeam la soțiile lor, când ziceam:

« Draga mea soție! »...

*

Suplinirea, pe care o aveam de împlinit, s'a sfârșit și puteam merge acasă.

Cu bucurie am părăsit orașul. Nu în zadar vin din spital; natura agonizează și ea. Totul e gol, trist și bolnav. Ciocul cârdului de ciori îmi bate în cap și toate pândesc moartea. Făgetul, această sublimă catedrală gotică, în care până acum răsună imnul înălțător al vieții, acum e un cimitir pângărit și despoiat. Podoaba arborilor a picat și miriadele de motoare ale soarelui au încetat. Țărani cu ținerele sfâșiate, beți de rachiul mizeriei, doboară suduind stâlpii templului bisericii. Fiecare ies din vizuini și miros primejdia pământului... Apele se înfioară. Pustie, surdă și obosită se varsă și pe la margini își țese din trupul său vâlul... de moarte... Cum merg spre casă cu un căruț rău, văd că pe munți diavolul își scutură brațele peste lume...

Și le poate scutura din partea mea! Nu mă voi mai tortura. Mă voi duce și mă voi uita în ochii acelei fete. Să vedem, cine-i? Sau ne-a creat soarta unul pentru altul, sau desamăgit mă liniștesc. Vreau să am pace.

— Mână calul acela, Feri!

— Căinii să te... — biciuește el calul cu picioarele înlemnite și cu părul alb. Hi, gloabă!.. Sau ce va fi? Fă-te general, dacă nu vrei să tragi... Sau hai de te suie în căruț, dacă ai obosit.

După o scurtă fugă, calul se oprește din nou. Gâfâe, tușește.

— Cal de războiu, se scuză stăpânul.

— Să ne dăm jos, zic eu, compătîmind calul.

Și așa nu putem înainta, doar că vizitiul duce calul de frâu, iar eu țin de leucă și, când e slobod, calul fuge zece pași, ca să nu cadă în bot. Ajungem oarecum în hotarul satului.

— Dumneata, Feri, du-te acasă, eu fac o preumblare prin vii.

— Și mai bine, mă rog frumos.

La cireși se despart cărările. Stau locului o clipă, dar pornesc hotărît, cu pași ageri, nemai privind înapoi. O parte din eul meu zice că și asta e apostazie, cealaltă se întreabă, cum va fi întâlnirea. În aer se alintă păsările, în vale se și văd acoperișele negre ale căsuțelor. Mă simt așa de nu știu cum. Mă tem și sunt fericit. Dar nu

vreau să cuget. Să mă ducă inima unde va vrea. Fie, cum e scris...

De departe le cunosc casa. Mă amenință sau mă chiamă?... Nu știu... cât de repede am ajuns!.. Doar pe poartă mi-e greu să intru... Mai că-mi rămâne mânerul în mână... Invățătoria mă vede din foișor și mă întâmpină.

— Ce mirare, domnule Pleban!..

— Sărut mânuța...

— Binevoți a intra...

— Mulțumesc... Mulțumesc...

Obosit de emoție fac cei câțiva pași... Casa e tăcută. În zadar cercetez: frumoasă față nu-i. Poate va fi în vizită undeva în sat... Trebuie să știu... Mor, dacă n'o văd... Mă fac nepăsător, mă silesc să apar liniștit, dar glasul meu e din altă lume:

— Și sora dumneavoastră?..

— Lenuța s'a dus acasă în Săcuime... S'au dus și ai tatei și-au luat-o cu ei. Nu mai e niciun pericol pe acolo pe la noi.

Înălbesc la față de această veste... S'a dus acasă... M'a părăsit... Nu-mi pasă de nimic. Cu fiecare clipă mă trădez. Invățătoria observă, doar așa radiază dragostea din mine că și morții ar simți-o.

Mă ridic amețit. Invățătoria stă serioasă înaintea mea:

— Domnule Pleban!

Mă cutremur.

— Pofțiți, mă rog...

— Vreau să vă rog ceva...

Femeia se lupta cu sine. Rostește cuvinte întrerupte: « Nu... Totuș nu... Dar ce va fi cu dumneavoastră?... Mare pacoste! »... Se luptă și-mi apucă mâna:

— Domnule Pleban!.. Lasă în pace pe suri-ora mea...

Ne uităm lung unul la altul. Ii răspund trist:

— Doar eu nici n'o cunosc... Nici nu știu cum o chiamă.

— ...Lenuța o chiamă... Eu sânt Catinca... Ea-i Iluș...

— Lenuța?... — și mă bucur că măcar numele i l-am aflat.

— Nici ea nu voia să meargă acasă...

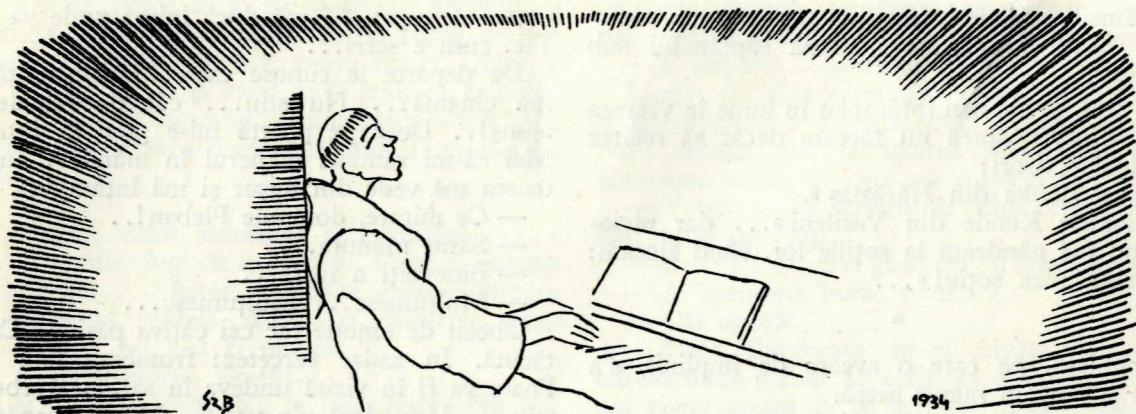
În ochii mei împăienjeniți se amestecau raze de bucurie... N'a voit să meargă acasă!.. Pentru mine nu voia să meargă!

— Cât de bolnavi sântei amândoi! se miră fără voie învățătoria.

— Drept ai spus, sântem bolnavi... Și ce mi-ai cerut, ai dreptate și în privința aceea, dar...

Deodată sărut mâna și mă cobor pe scări... Sunt pe la poartă, când învățătoria fuge după mine... Ii era milă... M'a înțeles...

— Domnule Pleban, îmi șoptește cu căldură, ca o mamă... La primăvară... vine iar Lenuța... ..Niciodată n'are să mai fie primăvară!..

XV

N'aveam timp să mă frământ cu gândurile. În fiecare zi se întâmpla câte ceva neobișnuit. Mai întâi m'au părăsit refugiații fără să-și ia rămas bun, când am venit acasă. După aceea mi-au luat și al doilea clopot. Nici nu m'am putut uita la el. Parcă mi-ar fi îngropat copilul. Până acum se ruga; de acum va ucide.

Nici nu uitasem micul nostru clopot, când veni din nou un stegar. Când sosi era seară. Mi-a arătat ordinul că trebuie să rechiziționeze tuburile dela orgă. Ceru adăpost peste noapte.

— Adăpost bucuros, dar orga n'o dau.

Ofițerul zâmbea:

— Vom vedea.

Am vorbit cu mama între patru ochi:

— Mamă dragă, fă o cină bună. Nu cruța puii. Să fie și vin, din greu. Il voiu omeni pe flămândul ăsta și dacă va avea obraz să ducă și orga, așa-l reped din biserică, de-și frânge gâtul.

Un păgân cinic, acest ofițer. La toate zâmbea. După miezul nopții i se sui vinul la cap. Îndrăzni să spună că așa fac preoții pretutindeni. Ii dau de mâncare, de băut, ca să nu se atingă de orgi.

— M'am îngrașat douăzeci de kilograme de când umblu după rechiziții. Sânt artist, dar n'am trăit din muzică niciodată așa de bine, ca în săptămâna din urmă.

— Nu artist, dar nici țigan de contrabas n'ai fost în viața ta, camarade!

Indignat, își pironi ochii mici, ca de porc, asupra mea:

— Numele meu e cunoscut în Viena, în Budapesta. Nu un concert am dat eu în străinătate.

— Artistul nu omoară instrumentul muzical, — îi zisei rece.

— Ce să fac?... Războiul! Mai bine să piară orgele, decât eu. După amiazi am cercetat orga. Pagubă, să te legi de lada asta veche. Nici nu se poate repara. Tuburile se vaită dela sine, multe sunt de tot mute, frânte, burduful e răsuflat, iar

carii au mâncat lemnul, o vechitură fără preț. De mult ar fi trebuit dată afară. Dar oricât aş regreta și eu, porunca este poruncă... După amiazi am și început desfacerea.

— Cum, ai îndrăsnit să te atingi de ea fără voia mea?

Artistul se scuză. Imi părea rău că am țipat la el.

— Acu-i tot una, — mi se potoli mânia, — dar nu-ți dau niciun tubușor, de-ar veni o întreagă armată.

— Te rog, alegeți oricare îți place, — se oferea soldatul.

Luai cheia bisericii.

— Ai timp și mâine, — zise indignat stegarul, — nu fug eu de aici cu ele.

— Vreau acum îndată, — răspunsei hotărît.

— Cum poștești.

Tuburile de argint erau împrăștiate pe masă, mute, subțiri și moarte. Le luam pe rând în mână și le netezeam trupul rece. Artistul se purta în biserică, parcă Dumnezeu n'ar fi fost acasă.

— Uite ăsta, — zisei cu bucurie.

— Sânt și mai frumoase, — mă încredință ofițerul.

— Nu sânt...

— Chestie de gust, — zise zâmbind.

La masă le-a cercetat cu pricepere de specialist, a suflat în ele și le-a criticat.

— Nu merită niciun oftat. N'am idee, de ce te legi așa de ele. Ai vreun motiv deosebit?

Drept răspuns am luat istoria casei: Historia domus.

Ofițerul ceti cu interes cartea voluminoasă:

— Inchoatum est hoc opus... Adevărată magazie de miasme, — zise suflând fum de țigare în ele, ca și când ar fi vrut să le desinfecteze.

— Trebuie să știi, — zisei — că aici locuiau odinioară călugări. Ei au dres orga. Pentru aceasta

au dat-o lui Vicol, magistrul, un artist cu sânge iute, care și-a făcut ucenicia în străinătate, spiritual.

Starețul, cu obraz îmbujorat, dar încrețit, — zise cu dragoste:

— Fratele nostru Felician îți va fi de ajutor, fiule!

Un călugăr înalt, tânăr și frumos veni atunci.

— Eu sânt « călugărul muzicant ».

Peste capul tuns se revărsa o lumină deosebită și în fundul ochilor aprinși ardeau puteri tainice.

— Câte figuri netoate desgropate, — cugetă magistrul Vicol.

Era către seară. În sanctuarul întunecat un lungan de frate dădea foc lumânărilor cu un bețișor de aprins. Călugării se coborâră din cor și sub conducerea starețului pătruseră în zidul gros îmbrăcat în întunec și îndată ieșiră în lumina gălbuie a lumânărilor:

« Proficiscere de hoc mundo », rătăci un glas slab plângător și începu corul.

Călugărul muzicant șopti palid:

— Se îngroapă orga!

Vicol se uimi.

— O îngroapă ca pe oameni!

Fratele îl corectă cam aspru:

— Era mai mult decât un om.

S'au aplecat asupra ruinelor argintii ale mor-tului. Fratele ridică un tubușor și zise încet:

— Frate, nu-i cunoști istoria. Acum două sute de ani călugării au cerșit, bucată de bucată aceste tuburi și e însemnat, cine și pentru ce scop a merit-o spre slava lui Dumnezeu. Uite acest mic « Fiss ». E cât gâtul unui copil. Ascunde în sine tragedia unui copil regal sugrumat. Acest « Ge » a fost cândva un blid de argint. Călăul aducea pe el capetele boierilor. Cine ar putea înșira tot ce strigă în lume aceste tonuri! Crucea de argint a mii de vieți străjuește în orgă. Mai e de mirare, dacă noi, simpli călugări, o îngropăm ca pe oameni?... Acum se mai adaugă la istoria ei: « *Renovavit Georgius Vico!* », — zâmbi călugărul.

Dar George Vicol clătină mândru cu capul:

— Renovavit? A înnoit-o? — Greșești, frate: « Creavit ». A creat-o, ca Dumnezeu.

Se uitau dușmănoși unul la altul și nu mai ascultau slujba de prohod a călugărilor. Vicol, cuprins de un farmec deosebit, luă fluiericea din mâna tovarășului său și o turti în pumnul său puternic.

— Vezi, am sugrumat-o.

Călugărul tăgăduia.

— Du în chilia ta istoria casei și, dacă vei ceti-o, vei afla că aceste glasuri de argint nu se mai pot sugruma.

— Ești un paznic nepriceput de criptă și socotești că aceste proaste fluieri sunt oameni făcuți.

Călugărul își susținea dârz părerea.

— Te poți urca cu urechile desfundate pe scara tonurilor, dar în zadar suflă în ele, dacă nu cunoști sufletul fluierelor.

Pe fruntea albă a artistului se rătăci o umbră.

— Poți scrie în istoria ta învechită, frate, că s'a isprăvit cu trecutul. Nu vei mai auzi sudălmile tunătoare ale bătrânilor vărsători de sânge din istorie, când apeși pedala, nici râsul de argint al cupelor de vin. Asta va fi orga omenirii noi. Voi turna în noua puiă dorințele și visurile sărmanilor, ale luptătorilor, ale celor chinuți și în locul poveștilor spulberate acesta va fi vasul măreț al lumii noi, — zicea Vicol însufletit. — Ridică-ți capul din buchernața ta și vei vedea că bate la poartă o altă viață.

Călugărul n'a mai zis nimic. Biserica se cufundă în întunec, statuiele se adunară în jurul altarului, apoi dispărură nevăzute. Numai candela de aur se lupta cu întunecul în mijlocul naiei.

— Este extraordinar de interesantă povestea, — zise ofițerul bând un pahar și gânditor.

— Nu e născocită de mine, ci e scrisă în această carte bătrână, legată în piele de porc și roasă de șoareci, dar povestirea are continuare.

— Tot așa a deslegat curelele cărții, Vicol, ca și tine, tot așa a cetit și el ca și tine acum:

« Și se făcu mare cutremur de pământ și mulți oameni se pristăviră... ».

— Bine se începe, — râse de arhaismul cronicii, dar în curând se cufundă în ea. Cronicarul do-jenește puțin neamul său că își uita de Dumnezeu în zilele încercărilor grozave în care... « cap cade, inimă se îngrozește, culoare se schimbă, vultur se îngrașă pe cadavre și se îmbată de sânge ». Era mersul vremilor, ca acum. Și călugării bun timp și-au ales să plece la cerșite. Pe unde mergeau... « caii nechezau, baronii plângeau ».

— Nu te teme, cei de acum nu plâng, — zise râzând ofițerul.

— Plânge-vor și ei, — proceam eu, — dar nu mă împiedeca, să pot continua cetirea:

...Cea dintâi danie a fost, firește, a Măriei-Sale Principelui. Călugărul cu colecta a nimerit într'un ceas rău la palat. Măria-Sa tocmai atunci tăiase capul unui domn boier mare, care nu pregeta să spună că buzduganul lui e mai vrednic decât capul sfânt al principelui.

— O fi avut ceva dreptate, — râse ofițerul.

...Măria-Sa s'a răstit la călugăr și i-a aruncat în spate corpus delicti:

— Ce vrei acum aici, măgarule aghezmuț?

Călugărul, firește, cu multă umilință ridică buzduganul.

— Destul de plăcut au înfiripat înaintașii mei scara do-re-mi-fa-so-la-si-do, — zise râzând magistrul Vicol.

Vântul răzbea prin fereastra chiliei și Cristos de pe cruce de trei ori i-a pofit noapte bună, dar nu băgă de seamă. Cartea cea prăfuită îl fermecase tot, căci din slovele îngălbenite ieșeau întâmplări grele și multe morți se arătau după povestea fie-cărei țevi de orgă...

Mizerie, păcate, fărâdelegi și josnice fariseisme răsar din câte una, parcă diavolul ar sufla prin ea. Dar sunt și de acelea care ascund bucurii, frumusețe, simțiri sfinte și izvorâsc din ele nenumărate rugăciuni, visuri, amărăciuni, doruri de oameni cu frunțile brăzdate.

Dimineața îl găsi lângă carte și nu o putu lăsa din mână. Cea din urmă povestire vorbește despre o fată nenumită care avea inima așa de curată și fierbinte, că lumina prin haina ei...

La fata înflăcărată am tăcut și mă gândeam la frumoasa mea fată. Și ea are inima așa de curată și de fierbinte. Ofițerul însă mă zorea curios. Trezit din gânduri continuai:

Magistrul Vicol se supără.

— Călugărul acesta s'a adâncit de-a-binele în legende. Peste o săptămână și eu voiu paște crinii câmpului și voiu miroși de departe eretecii, ca sfântul Pahomie.

Lumânarea de ceară se strâmbă și apoi adormi.

— Orga fetei cu inima fierbinte, — șopti în sine și nu mai glumea. Recunoștea adevărul spus de călugăr:

Crucea de argint a mii de vieți se odihnește în orgă.

A doua zi căută și ascunse darul fetei nenumite.

— Ce fluieraș simplu, — zise el, îl desmierdă și-l sărută gânditor.

Artistul inspirat lucra încordat. Călugării în jurul lui se minunau și căutau să-i fie pe plac. La amiazi scheletul pentru noua orgă era gata. Inspirat și cu mare avânt el lămură și porunca planul noii construcții:

— Veți vedea...

Numai călugărul muzicant nu zicea nimic. Era ca speriat, îngândurat și supărat. Cu capul plecat curățea fluierul și le da magistrului, care, însuflețit, le dădea tonul, le curățea cu buzele înflăcărate, sufla în ele din sufletul său și, cine știe, ascundea în ele râsul, bucuria, pe care o numea după un înger, făcea locaș milostivirii și duioșiei frunzelor picate, ridica sicriu sufletului copilului muribund, mângâiere flămândului, dreptate prigonitului, cine știe, de care va fi legat aripi de argint și ce vor vorbi, când se vor porni adâncimile săpate în lemn. Le încerca una după alta, arătându-le cerului și pământului și nu se domoli până ce nu se umplu și cel din urmă fluieraș de argint cu simțire omenească.

Așa trecu toată ziua. Sufletu-i era liniștit și în chiliuța sa își puse înainte pe masă fluierul dulce al fetei cu inima fierbinte. Planuri scumpe i se iveau, privind misteriosul fluieraș de argint. Ca un copil se uita în el, sufla să vadă nu cumva vine fata cu minunata inimă curată, care își dusesese pe furie comoara la călugării cei sdrențoși, ca Dumnezeu să-i păzească mirele falnic și să-i păstreze dragostea...

Către miezul nopții călugărul muzicant îl turbură cu o întrebare:

— Să nu fiu rău înțeles, — zise timid. Toată ziua am căutat un lucru mititel. A pierit un fluieraș din registrul al patrulea. Am căutat și în gunoiu. Poate nici nu l-ai observat.

— Fac eu altul. Nu-i nimica...

Din nou stăteau dușmănoși față în față. Vicol a înțeles taina călugărului. În liniștea sfântă abia scoaseră un cuvânt. Umilitul om cu ochii înholbați bâlbâi:

— Nu are nicio însemnătate...

— Dar e frumoasă legenda. De ce minți, frate?

Călugărul și-a încrețit sprâncenele și ridicându-și capul, puternic și chel, îi trozni șira spinării, dar își domoli pornirea de mânie și rase:

— Știu că tu l-ai luat, dar bagă de seamă, nu cumva să faci și din tine călugăr «fluierașul» acela.

— Nu te doară capul de mine, măi sfânt Antofie rătăcit. Am eu o fată frumoasă cu inima fierbinte.

Tânărul călugăr căzu pe gânduri. Mânia i se topi, o minunată lumină se respiră asupra feții lui, glasul i se încălzi din nou:

— Odată și eu... am trimis unei fete... dar fluierașul a venit înapoi... De mult... Atunci l-am așezat pe ascuns în orgă... Dumnezeu m'a iertat... Zic, a fost de mult... Iartă-mă și tu, — șopti. — Să-ți aducă toată fericirea mica mea unealtă...

Blândul Cristos grăi din nou de pe cruce:

— Nu vă mai culcați, copiii mei?...

Făcui și eu o pauză. Ofițerul meu nu zise nimic, privea numai paharul și vinul care tremura pe fund. Poate nici nu observase că m'am oprit. Țigaretă mi se stinse în mână. O arunca în colțul casei...

Nu mai este mult din povestire. Orga de argint ajunse un minunat instrument muzical. Mia de fluier spunea tot, dela adâncurile mării turburate până la subțirile sfere ale înălțimilor.

Călugării scriseră fericiti în cronica lor:

«Fecit Georgius Vicol».

Și magistrul George o intonă însuflețit. Cu patima tinereții și artei lui, aproape să treacă în extaz.

— V'am creat o lume, părinte! Nu o orgă, ci o lume a omenirii stă înaintea altarlui vostru. Omenirea suferindă, înjosită, scuturându-și lanțurile, molipsită de mizerii, grozavă și totuș scumpă omenire. La o singură atingere a mea, încep să plângă milioane de copii, se prăbușesc mamele cu brațele desfăcute și oftează fiecare bărbat necăjit și amărît. Aceste tonuri mătură războaie și istorie...

Cu trupul magnetizat, cu o mână demonică a lovit clapele și orga a sguduit lumea infernală. La altă atingere, doruri fierbinți, iubire și poezie sburau ca niște porumbiei dintr'o colivie de argint.

Pricepătorii au rămas răpiți:

— E desăvârșită!

Poporul, ce umplea biserica, plângea.

Numai bătrânii părinți se uitau încurcați, înspăimântați, îndurerați parcă:

— Asta nu-i orga noastră cea veche.

Moșneagul stareț lăcrima și tremurând făcu semn artistului:

— Numai pe Dumnezeu nu l-ai putut chema, fiule, — și cu mâna sa noduroasă porunci fratelui Felician să cheme el pe Dumnezeu în orga bine-sunătoare.

Călugărul muzicant se cutremură. Palid ca ceara se urcă la orgă. O jale și o supărare ne mai pomenită se revărsă peste lume. Toate inimile parcă se închi-deau în sicriu. Cei din jur abia putură prinde mâna, ce scotocea în chinurile omenești, ca să o lege.

Bătrânul stareț plângea în genunchi:

— Dumnezeul meu, ce s'a făcut cu orga noastră? Unul a revoltat lumea, celălalt a disperat-o.

Călugărul muzicant era ca un gândac, ce umblă peste cadavre, și pe dosul căruia e zugrăvit diavolul. Maestrul Vicol sări ca disperat la călugărul care își istovise suflarea și cu un glas din altă lume îi strigă:

— Stai!

Gâfâind mărturisii bătrânului părinte:

— Mai are un mic cusur orga. Un fluieraș mic nu e legat.

Scoase din buzunar fluierașul de argint al inimii fierbinți. Bland și binevoitor se uită la călugărul muzicant și i-l întinse.

Se urcă din nou în șeaua orgii și intonă cântecul, un imn al inimilor fierbinți.

Viața decăzută se înnoi, bietul pământ încetă să mai tremure, vechiul altar se însenină, oamenii se îmbrățișau, călugării neștiutori își clătinau capul bătrân:

— Cine-ar fi crezut că un fluieraș așa de mititel să însemne așa de mult!...

Ofițerul stă nedumerit, privește fluierașul subțire de orgă, se roșește și își strânge sprâncenele.

— Nu sunt un romantic, — zise într'un târziu. Nu dau nimic pe astfel de legende sfinte, dar fac o ofertă: Pentru acest unic fluieraș îți las aici întreagă orga.

— Pentru acest unic fluieraș îți dau întreaga orgă, — răspunsei eu cu ochii în pământ.

— Cu un cuvânt repetăm legenda...

— Și istoria se repetă.

— Așa stăm, deci?...

— N'am de ce tăgădui...

Ironic, mă cercetează, vrea să privească înăuntrul meu și, ca și când ar bănuși ce ascunde reverenda, zise cu glasul bland și iubitor:

— Mai bine-ar fi s'o duc. E primejdioasă această bucațică de metal. La ce să se scrie o nouă istorie în cronică veche?... Destul necazul, ce mi l-a făcut mie...

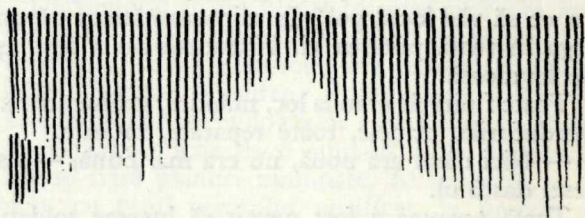
— Cum? Pentru ce? — întreb indignat.

Ofițerul se uită mânios la fluieraș, care lucește pe masă ca un sloiu de ghiață.

— Dacă ajung și eu pe lista pierderilor, ei am să-i mulțumesc, pentru că eu de astăzi nu mă mai ating de orgă. Până acum orgele m'au scăpat de front. Măcar de nu te-aș fi văzut niciodată sau de ți-ar fi ars biserica cu orgă cu tot!

Indată se reculege și ar vrea să se cufunde sub pământ de rușine:

— ... Tu crezi acum că-s un laș și că teama de moarte mă înspăimântă, dar află că din 1914 sunt

Ofițerul stă nedumerit, privește fluierașul subțire de orgă, se roșește și își strânge sprâncenele

pe front și abia acum am reușit să primesc această însărcinare... Mă bucuram de ea. Cum să nu mă bucur?... Acum s'a isprăvit. S'o ia naiba!

— Omule, nu-ți pierde mîntea, — îl dojenesc eu. — O viață de om e mai mult, decât orice orgă din lume. Du-o deci toată. Îți dau pe deasupra și asta...

Ofițerul clătina din cap, apoi și-l rezemă de mână. Nu-i îngăduit să-l las să se gândească. Îi tornă vin în pahar și ciocnesc.

— Servus! Scoateți din cap mîgăria asta. Fantazia vreunui călugăr bătrân a iscodit întreagă povestea. Nu trebue luată în serios. E o istorisire simplă.

— Dar frumoasă!...

— Așa-i, frumoasă... — mărturiseam și eu și am râs amândoi și ne-am retras la culcare.

Când s'a făcut ziuă, nici urmă de ofițerul meu. A dispărut. Pe masa din sufragerie, lângă fluierașul cel mic lăsase un rând de scrisoare de mulțumire, sub cheia grea a bisericii.

— Om cu tact, — am zis dascălului, care s'a înfățișat înainte de liturghie. Încă azi noapte a transportat fluierul orgii, ca să nu vedem și să nu ne doară.

Nici n'am îndrăznit să-mi arunc ochii spre cor. La ce să văd locul gol? În clipa următoare răsună orga în toată puterea ei. Niciodată nu a fost așa de frumoasă.

Toate fluierul erau la loc, mândre, strălucitoare... Burdufurile, clapele, toate reparate, întărite.

— Nici când era nouă, nu era mai bună, — zise vesel dascălul.

Toată noaptea a fost nevoit să lucreze soldatul muzicant ca să o dreagă.

De bucurie îmi veni ideea:

— Ar merita să-i înscriu numele în istoria casei. Cum a fost scris al lui Vicol, maestrul.

Îndată luai condeiul și începui să scriu:

«Renovavit Anno Domini 1916, die 20 Novembris...».

— Cum îl cheamă oare?... Nu-i știu numele... Am și uitat să-l întreb... Il voi ști, poate din

lista pierderilor... Dar la ce bun un nume? — alungai cugetul. — Înaintea sufletului meu larg se ivi numele cel mai mare, ce i-l puteam da, din recunoștință, și continuai a scrie cu litere războinice:

«Miles anonymus» — un soldat necunoscut.

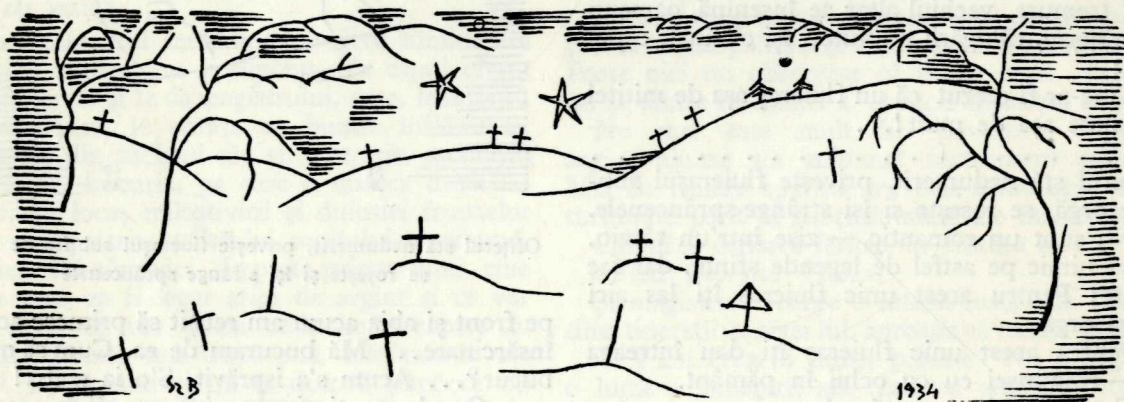
— Și acum e rândul nostru, mic fluieraș, — și priveam trist la darul fetei cu inima fierbinte. Voiu fi tare, viteaz și te voiu nimici...

Dar mai întâi te voiu desmierda... Cât ești de fraged, cât ești de nevinovat, cât ești de frumos și cât suflet se leagă de tine! Și glasul ei așa de pianissimo, ca un plâns, cu bănat, de fată frumoasă...

Am luat țeava în mână s'o sdrobesc, dar mâna mi-a slăbit... Nu pot. N'am drept la asta, mă amăgeam. Și în cealaltă lume mi-ar cere socoteală, cine a dat-o. N'aș putea vedea locul gol la orgă... Ea îi aparține, cum aparține și dragostea armoniei lumii. Am lipit-o de obraz: — Nu te teme mititico! — Mă simțeam, ca și când obrazul fin al frumoasei mele l-ar atinge pe al meu și inima îmi bătea dureros de fericit...

Am dus înapoi în biserică micul obiect frumos, l-am sărutat și l-am pus la locul lui, ca să cânte și el cântecul de răscumpărare al oamenilor... Apoi am trimis rușinat în cuget o cerere de iertare către ostașul necunoscut...

— Ai greșit, camarade... În locul tău, eu am ajuns pe lista celor căzuți...

XVI

Înainte de Crăciun au început lupte grele pe câmpiile de războiu. Sângele vărsat acum ne ajungea la picioare. Aici copilașii scriau răvașele către înger și îngerul cel negru aducea dar de Crăciun câte un tată mort și când sub bradul de Crăciun se cânta mai cu zor:

«O ce veste minunată
La Vifleim ni s'arată...»

— intra pe ușă un frate șchiop sau un flăcău ruinat de moarte.

Ce bucurie să le spun mâine? În timp, ce moar-

tea stăpânește cutropitoare, cum să propovăduiesc fericirea răscumpărării și a vieții noi ce va să vină? In fața realităților numai o evanghelie realizată poate avea tărie.

N'am mai avut așa Crăciun!

Omenirea se ruga și ea cam astfel:

«Pace oamenilor!...»

Pace pentru toți și pentru toate, cei ce au fost orânduși sub numirea de om, fie că își umblă calea ca o dureroasă realitate, fie că s'ar sbuciuma ca pulbere neagră sau ca oseminte în mormânt, fie că partea lui nemuritoare l-ar striga.

Iar în jurul ieslei din Vifleim horcăiau muribunzi și granatele aruncau oseminte putrede spre cer...

Poporul din biserici striga și mai înviforat:

«Pace celor ce sufer, bolnavilor, schilozilor, săracilor, muncitorilor, nenorociților, răniților, slăbiților, cutropiților, frunților ce nu mai pot îndura; pace celor patru unghiuri: nordului, sudului, apusului, răsăritului...»

Cei ce sufereau continuau să sufere, cei loviți se prăbușeau de tot, rănila ucideau pe purtătorii lor.

Totuș nu disperarăm.

«Pace elementelor,» — ne rugam mai departe, — focului, apei, veninului, armelor, tunurilor, gazurilor, celor ce umblă sub mare și deasupra mării, aeroplanelor și baloanelor, uciderii din depărtare și binecuvântărilor, blestemului și rugăciunii, păsărilor neștiutoare și pietrelor nesimțitoare, zăpezii sângerate, pământului, stelelor, soarelui îngrozit, animalelor și fiarelor, și celor cu nume și celor fără de nume...

Pace!... Pace!... Pace!...

...și focul mistuia casele, tunurile și gazele ucideau oameni, de pe aeroplane și zepeline că-

deau bombe între oamenii cari se rugau în biserică, și se nimiceau și cele cu nume și cele fără de nume...

Iar noi oamenii, atunci ziceam și: «Crăciun fericit». Uitam milioanele ce putrezeau pe pământ și sub pământ și fericiti ne plecăm capul pe perina neagră a gropii mortale, și orfanii mii și mii cântau dinaintea ușilor colinda:

«Astăzi s'a născut
Cel fără 'nceput...»

Acesta-i Crăciunul.

Cutremurat m'am plecat înaintea măreției lui și din nou m'am legat, că de dragul păcii poporului meu copil, dacă e nevoie, mă jertfesc și mă fac iarăși al celor ce sufer, al bolnavilor, săracilor, sbuciumaților, al milioanele fără nume, ca să aibă și ei parte măcar de o singură clipă de fericire. Mi se iviră planuri minunate. M'am aruncat din nou, cu zelul preotului purificat, în brațele misiunii mele. Din nou am flămânzit cu ei, am plâns, am jelit și am luptat împreună cu ei...

Toate în zadar, însă, pentru că nu știam că fericirea, ca orice în lume, numai din noi o putem da și că mai întâi trebuie să-mi câștig pace sufletului meu, pentru că până atunci nu sunt în stare să șterg nicio picătură de pe fruntea unui om.

Iar pacea și fericirea nu mi le poate aduce decât fata mea cea frumoasă.

Nu-i de tăgăduit. Lui Dumnezeu i-o și mărturisisem, dar nu îndrăsnam s'o mărturisesc oamenilor...

(urmează)

IOSIF NYIRŐ

din ungurește de *Ilie Dăianu*
cu desene de *B. Szabó*

